

ЛЕТОПИС

СРЕТЕЊЕ 2008

Од догађаја у сретенској 2008 години посвећујемо сећањем на академика Дејана Медаковића који је умро 1.7.2008. Пронашли смо и један његов чланак од пре двадесетак година тј. из времена када је Вукова задужбина у Београду после дужег времена обновила свој рад. Из доступне документације чланак Задужбина - нераскидиви део српске духовне вештине износимо пред наше читаоце у циљу да би боље разумели традицију српског задужбинарства. Остале догађаје и предавања из тога времена приказаћемо другом приликом.

СЕЋАЊЕ НА АКАДЕМИКА ДЕЈАНА МЕДАКОВИЋА

председника Вукове задужбине у Београду

Академика Медаковића сам познавао једва две године, некако од предоснивања Вукове задужбине у Љубљани па до 7. јула 2007 године, када смо на седишту Вукове задужбине у Београду прославили његових 85 година. Још је био живахан и крепак и пун нових идеја за ново стваралаштво. Годину дана касније тј 1.јула 2008. године он се преселио у вечност. Месец дана пре смрти у болници је написао задњу песму, јер је био и песнички веома обдарен и објавио више збирки песама.

ИЗ ТМИНА ВРАЋАМ ПРИЈАТЕЉА

Из тмина враћам пријатеља
Што нестане без жеља и наде
Вадим га из тамног ишчезнућа
Из мрачних рупа у који упаде.

... ..

Каква је судба људских успомена
Издајничко бледило одраз заборав
Нема ко да памти одлазеће
Јер их чека верна некошена трава.

Поред многих књига о људима и догађајима, о временима богатим историјом и обртима, академик Медаковић је написао и три књиге о Србима у Трсту, у Бечу и Загребу. Био сам присутан на промоцији задње књиге у Министарству за дијаспору у Београду. Питао сам га када ће се написати још и књига о Србима у Словенији. Рекао је онако махинално, навратите код мене. Разговарали смо о његовом доласку у Словенију. Обрадовао се позиву. Предложио је тему предавања: - допринос Словенаца културном развоју Србије 19. и 20. столећа. И почео је да ређа: Даворин Јенко, па други, итд. Тек што је био устоличен жупан Љубљане Зоран Јанковић обратио сам се њему за помоћ у вези академиковог доласка. Јанковићев поджупан одговоран за културу града послао ми је веома уљудно и охрабрујуће писмо и замолио за стрпљење. Касније је болест ометала академика да бисмо одредили време његовог доласка. Једном приликом ми је рекао да за долазак у Словенију не долази у обзир његово путовање преко Хрватске, већ само около или авионом. Наиме, он је године 1941 из Загреба бежао од усташа у Србију, а после 1991 тамо га више није било. За књигу о Србима у Загребу није хтео да тражи архивску грађу у Загребу, већ је употребио само оно што је већ одраније имао. Када сам му за 85. рођендан поклатио монографију о Плечнику написану од тројице словеначких аутора, заплакао је од узбуђења. Он је много ценио стваралаштво архитекте Плечника, његову Захерлову кућу у Бечу као и друге остварене пројекте у Прагу, Љубљани, па и у Београду. Поводом изложбе о светски познатом архитекти Борису Подреки у Српској

академији наука и уметности написао је предговор за монографију о тој изложби. За Бориса Подреку је рекао да је и рођени београђанин и грађанин света. Познато је да се Борис Подрека родио у Београду 1940. године.

Академик Дејан Медаковић је био главни подстрекач и организатор подизања споменика Вуку у Бечу. Пре више од двадесет година овај пројекат је и остварен уз помоћ бечког градоначелника Цилка и београдског Бакочевића. На отварању споменика Вуку надахнуто и на немачком језику наш академик се обратио присутном свету. Написао сам академику писмо да се та иста идеја понови и у Љубљани, али је он био већ озбиљно болестан. За установљену Вукову задужбину у Љубљани и њен поднапис - установа за проучавање и очување српске културне баштине - приметио је да би ту адекватније стајало - за очување српске духовне баштине. Да, тако је правилно.

О њему су његови најближи сарадници написали - имао је живот испуњен до краја!

Нама остаје да у времену које је пред нама сами напишемо једну или више књига о Србима у Словенији, а да уз помоћ садашњих градоначелника Љубљане и Београда подигнемо споменик Вуку у Љубљани. За све то имамо и благослов од академика Медаковића као што смо од њега добили подстрек и благослов да оснујемо Вукову задужбину у Љубљани.

Живорад Андрејић

ЗАДУЖБИНА - НЕРАСКИДИВИ ДЕО СРПСКЕ ДУХОВНЕ ВЕШТИНЕ

Целовито замишљена историја идеје задужбинарства код Срба још није написана. Истина, многе наше задужбине, од средњовековних манастира до бројних цркава у 18. и 19. веку, присутне су у нашој свести, а најлепша потврда управо оваквих колективних доживљаја исказана је у нашем народном песништву. С посебном снагом и лепотом јавља се понос пред нашим задужбинама у песми "Свети Сава", у којој на чувено питање "куд се деде цар Немање благо?", народни певач одговара да светитељ благо није расковао "на нацаке и на буздоване", већ "на шест' крста, на три задужбине". Идејом ктиторства прожета је и песма "Зидање Раванице", у којој царица Милица опомиње и подстиче цара Лазара да подигне своју задужбину. Звуче као прекор њене речи када она са горчином казује:

Залуду ми двоје царујемо,
Задужбине никакве немамо...

И данас већ класична песма "Милош у Латинима" лепо је сведочанство о несумњивом народном поносу на старе задужбине, о којима латинској господи говори Милош Обилић. Штавише, да би исказао свој понос према српским задужбинама, Милош потцењује латинске цркве узвикујући:

Да ви знате наше манастире
Наших славних цара задужбине,
Какови су и колики су,

после чега следи набрајање читавог низа наших славних манастира на челу лавром Студеничком. Певац целу песму усмерава да изгради код својих слушаца једно изузетно осећање поноса због лепоте српских задужбина, а истовремено, он ствара и посебан вид историзма, јер подстиче на размишљање о старој слави, о величини оних који су били кадри да саграде тако лепе цркве. Било би погрешно мишљење да је српско задужбинарство угашено с падом српске средњовековне државе. Напротив, бројни су примери да се у том раздобљу појављује низ ктитора, често из редова црквених великодостојника или малих хришћанских спахија који су своје место и улогу, нарочито током 16. века, прилагодили турском пореском систему. У том веку јављају се и разна сведочанства о ктиторима који припадају наступајућем грађанству. Примера ради, поменућемо групу грађана из Српског Ковина која је 1576. године платила зидање велике цркве у фрушкогорском манастиру Новом Хопову.

Идеја задужбинарства с новим замахом пригрљена је у 18. веку када је само на подручју Карловачке митрополије подигнуто на стотине нових цркава, или су стари манастири преправљени и дограђени у духу владајуће барокне архитектуре. У ране примере грађанског меценатства навешћемо барокни торањ манастира Крушедола, који 1726. године подиже Недељко Богдановић са братом Стојићем. Високи торањ уз цркву манастира Велике Ремете подигли су 1735. браћа Андреј и Јаков Андрејевић, први "постмајстор" варадински, а други бешћански. Данашња црква манастира Бођана подигнута је 1722. трошком Михаила Темишварлије, житеља вароши Сегедина, а исти грађанин платио је 1737. њено живописање.

И у северној Србији, која је од 1717. до 1739. била под аустријском управом, највећи је градитељски подухват био зидање и осликавање цркве манастира Драче код Крагујевца. То дело извршено је 1735. године "трудом и издивенијем" господина "обер капитана" Станише и јеромонаха игумана Гаврила.

Изузетан ктиторски подвиг учинио је Даскал Стефан, монах манастира Раванице, који је у "времена тешка и усилна" обновио свој стари манастир. Не чекајући окончање аустро-турског рата од 1716. године, Даскал Стефан је прешао у Србију "имајући жељу да види Раваницу". До 1721. године он је подигао ћелије и подигао припрату, а у свом тестаменту сетио се да остави новац за зидање трпезарије и за награду живописцима.

Ктиторски подухвати у 18. веку – а наведени примери узети су само надухват – недвосмислено указују да су припадници српског друштва, црквена лица монашког и мирског свештенства, једнако као и висока хијерархија, заједно с представницима нашег грађанства, војничким племством и сељаштвом, прихватили и носили идеју ктиторства. У том свом свесном поступању они се сви заједно настављају на задужбинарство нашег средњег века које се обновило заједно са Пећком патријаршијом 1557. године. Другим речима, задужбинарско поступање, установљено у раним деценијама Немањинске државе, траје код Срба непрекидно и оно је, без сумње, чинило важну интеграциону спону. Никако није случајност што је баш у 18. веку дошло до тако велике обнове и наглог процвата те идеје, када се чак и сасвим сиромашне црквене општине труде и готово такмиче да себи подигну што велелепнији храм. Десила се та обновљена грађевинска делатност већ у првим годинама после Велике сеобе, а често грубо поступање аустријских власти с молбама Срба да им се на основу привилегија дозволи грађење цркава, дало је том страдалном свету непрекидне политичке подстицаје. Огромни потенцијали једне велике духовне и политичке баштине, неугашене и за време пет векова турске власти, активирани су у току 18. века. Па ипак, првенство открића средњег века једва се може препустити само овом столећу. Није претерано рећи да се код Срба духовна спона са средњим веком једва и прекида, да се она непрестано обнавља, преноси и прилагођава новонасталим друштвеним и политичким оквирима. Већ у току 18. века изучавање српских задужбина потврдиће и мишљење о приметном порасту друштвеног угледа и моћи наше грађанске класе. У том веку јавиће се и задужбине са изразитом просветитељском и школском намером, као што је оснивање Карловачке гимназије 1791. године и Богословије 1794. године. У освит новог века таква је задужбина и Новосадска гимназија, основана 1810, чији је велики добротвор постао Сава Вуковић од Беркасова, или задужбина Саве Текелије. Најзад, и оснивање Матице српске 1826. изразито је сведочанство грађанске свести о научно-просветним и књижевним задацима у српском народу, о великим, необављеним пословима који су захтевали удруживање свих родољубивих снага.

И цео 19. век препун је узбудљивих сведочанстава о новом замаху ове старе духовне поруке код Срба. Споменућемо и деценије у којима се обнављала слободна српска држава, посебно дарежљиву, меценатску руку кнеза Милоша Обреновића. Угледајући се на своје средњовековне узоре, кнез Милош је и камене плоче о свом меценатству исписивао у духу старих ктиторских формула. То је и век у којем ниче и низ научних и просветних установа у обновљеној српској Кнежевини, међу којима се истиче Лицеј и Друштво српске словесности, основано 1841. године. Посебну врсту меценатства можемо уочити и у српској дијаспори, нарочито у Трсту, где се својом дарежљивошћу истичу чланови братства окупљени у црквеној општини. Њихова дарежљива, меценатска рука осетила се и приликом зидања нове цркве Св. Спиридона, осетило се њихово родољубље и у помагању наше књижевности. Брзи раст и европеизација младе српске државе у 19. веку свакако су утицали и на нагло умножавање задужбинарства, при чему се истичу бројни дародавци који помажу српску просвету, Српску краљевску академију наука основану 1886. године, Велику школу, а нарочито београдски Универзитет основан 1905. године. штавише, те институције црпле су своје главне приходе управо из бројних легата, који су им осигуравали неометано деловање.

Задужбинаре као што су Капетан Миша Анастасијевић, Велимир Тодоровић, краљица Наталија, Лука ћеловић, можемо заиста сматрати великим добротворима свога рода. Њима се придружује и Илија Коларац, чији Народни универзитет делује и данас одигравши у развоју српске просвећености и културе огромну, незаобилазну улогу. Иако је у првим деценијама после Другог светског рата наше задужбинарство замрло, ипак, када су се прилике усталиле, обнавља се и задужбинарство код Срба. Племенити ктитор као што је био Павле Бељански створио је своју незаобилазну, драгоцену збирку српског модерног сликарства, која је у посебном павиљону отворена у Новом Саду. Драгоцени су дарови др Лазе и др Надежде Ристић, чије су слике обогатиле збирке Музеја савремене уметности у Београду. Музеј афричке уметности у Београду поклањају Београду Веда и Здравко Печар; драгоцен је легат Милице и Родољуба Чолаковића; Славе Табаковић и Недељка Гвозденовића; сјајну збирку скупогеног намештаја поклања проф. Петар Поповић. Готово свакодневно јавља се у разним облицима испољено задужбинарство, а од посебне су вредности библиотека и архив др Радослава М. Грујића, поклоњени српској Патријаршији, и библиотека публицисте Симе Симића, недавно дарована Српској академији наука и уметности.

Најзад, незаобилазне су задужбине Иве Андрића и Милоша Црњанског, које су већ увелико отпочеле са својом запаженом делатношћу.

Међутим, све ове задужбине треба да надмаши Вукова задужбина. Већ од свог оснивања она је постављена као задужбина која се обраћа најширој јавности, појединцима и установама, свима онима који прихватају њене племените и родољубиве циљеве. Велико дело Вука Стефановића Карацића довољно је снажно и подстицајно да ову задужбину угради у саме темеље наше савремене и будуће друштвене свести, да је претвори у тековину која ће бити оплемењена и обогаћена новим садржајима. Подстакнута великим примерима наше прошлости, Вукова задужбина мора да гледа унапред, у будућност, у подвижништво. Тај поглед осигуравају јој и сви они задаци које је тако свечано примила пред лицем не само српског народа већ и пред свим добронамерним људима Југославије.

Академик ДЕЈАН Медаковић - 1988